

УДК 343.9

Р. Г. Григор'єв,
здобувач Науково-дослідного
інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка
В. В. Сташиса НАПрН України

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРИЙНЯТТЯ ПРОПОЗИЦІЇ, ОБІЦЯНКИ АБО ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

У статті на підставі результатів проведеного емпіричного й теоретичного дослідження виділяється низка криміногенних чинників, що зумовлюють поширення злочинів, передбачених ст. 368 КК України.

***Ключові слова:** корупція, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, детермінація, причини та умови.*

Актуальність теми дослідження. Корупція та її ядро – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою – становлять одну з визначальних загроз для національної безпеки України. Розглядуване негативне явище соціальної дійсності заважає розвитку економіки, її конкурентоздатності; поглиблює бідність й соціальну нерівність в українському суспільстві; є підґрунтям розкрадання бюджетних коштів; стимулює розбалансованість політичної системи і прийняття непрозорих політичних рішень; посилює зрощення бізнесу й влади; погіршує соціально-психологічну атмосферу в країні через аномію, невпевненість більшості громадян у сталому розвитку України, недовіру до органів влади; відтерміновує асоціацію нашої держави з ЄС, заважає євроінтеграційним процесам; не дозволяє якісно модернізувати Збройні Сили України, що є ризиком втрати нашою країною незалежності й територіальної цілісності та ін.

Незважаючи на прийняття за останні роки низки антикорупційних законів, створення нових органів у сфері запобігання корупції, це явище залишається доволі поширеним в Україні. За даними організації Transparency In-

ternational, у 2015 р. наша держава за рівнем сприйняття корупції опинилася на 130 місці із 168 держав світу¹.

Стан розробленості теми дослідження. Різним аспектам запобігання корупції та її окремим проявам присвятили свої праці низка вчених, серед яких можна виділити: Л. В. Багрій-Шахматова, А. М. Бойка, О. Ю. Бусол, В. М. Гаращука, В. В. Голіну, С. М. Клімову, Т. В. Ковальову, М. В. Кочерова, В. О. Лисенка, М. І. Мельника, В. Я. Настюка, Є. В. Невмержицького, І. О. Томчука, В. Я. Цитряка, Г. Л. Шведову, О. В. Шевченко, О. В. Шемякіна та ін. Не применшуючи значення результатів досліджень указаних науковців, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди до цього часу не ставало предметом ґрунтовного кримінологічного дослідження. Особливо це стосується детермінації цих корупційних злочинів, що не розглядалася з позиції наявності відповідних криміногенних чинників на різних рівнях корупційних практик, характерних для низки органів державної влади й місцевого самоврядування.

Метою статті є дослідження детермінантів злочинів, передбачених ст. 368 КК України, на різних рівнях корупційних практик.

Виклад основного матеріалу. Детермінацію представлених корупційних злочинів пропонується розглянути, виходячи з існування кількох умовних рівнів корупційних практик. До них належать: елітарний (політичний) рівень, властивий для діяльності вищих ешелонів державної влади, де у корупційних практиках задіяні політики й керівники центральних органів виконавчої влади; адміністративний (бюрократичний) рівень, характерний для злочинної діяльності керівників обласних (міських) органів державної влади, включаючи правоохоронні органи, й місцевого самоврядування; низовий (побутовий) рівень, де злочини, передбачені ст. 368 КК України, вчиняються службовими особами районних підрозділів органів державної влади.

---

¹ Transparency International–Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ti-ukraine.org>. – Заголовок з екрану.

Криміногенні чинники елітарного (політичного) рівня є визначальними, оскільки від ступеня їх негативної концентрації та поширення залежать принципи і форми реалізації державної внутрішньої й зовнішньої політики та добробут населення України у цілому.

Центральною детермінантою високого рівня розглядуваних корупційних злочинів можна визнати надмірну олігархізацію українського суспільства. Це означає, що ключові рішення в українській політиці приймаються за обов'язкової згоди низки фінансово-промислових груп, які контролюють відповідні політичні сили у Верховній Раді України та органах місцевого самоврядування. За роки незалежності України обмежене коло олігархів розподілило усі сфери економіки та галузі виробництва. Зазначена теза цілком підтримується лідерами країн-членів ЄС та США. Зокрема, канцлер ФРН А. Меркель наголосила, що першоджерелом корупції в Україні є олігархи, керівну роль яких в українській політиці необхідно змінити. І процес деолігархізації є умовою залучення в Україну іноземних інвестицій².

Тому неконтрольований процес розкрадання бюджетних коштів, міжнародної фінансової допомоги і природних ресурсів із боку представників олігархічних груп на елітарному рівні призводить до катастрофічних наслідків в економіці, банківській та фінансовій сферах України. Величезні неоподатковані корупційні прибутки олігархічних структур та державних службовців виводяться за різними схемами з реального сектора української економіки та осідають на рахунках в офшорних фінансових зонах. За даними організації Global Financial Integrity, Україна посіла чотирнадцяту сходинку у рейтингу країн із найбільшими обсягами нелегального відтоку капіталу. Зокрема, протягом 2004–2013 рр. із фінансової системи України виведено щонай-

---

² Усунення олігархів від влади уможливить інвестиції в Україну – канцлер Німеччини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/news/27311836.html>. – Заголовок з екрану.

менше 117 млрд. дол. США³. Це означає, що фактично міжнародні транші осіли у кишнях олігархів та корупційних чиновників, що унеможливило розвиток української економіки та послаблення зубожіння українців, у тому числі державних службовців нижньої й середньої ланок.

Визначальною детермінантою корупційних злочинів на елітарному рівні є непрофесійна кадрова політика у вищих ешелонах державної влади. За багато років української державності склалося так, що головним критерієм до кандидата на відповідну посаду є не професійні та морально-етичні якості, а ступінь відданості певному лобі (олігарху), який посприяв у призначенні на посаду чи профінансував передвиборчу програму відповідного чиновника. Вказана теза підтверджена результатами експертного опитування. Зокрема, 67,4 % опитаних співробітників СБУ й 23,9 % опитаних працівників органів прокуратури зазначили, що корупційна вертикаль в органах державної влади є криміногенним чинником злочинів, передбачених ст. 368 КК України⁴.

Поширенню досліджуваних корупційних злочинів на елітарному рівні сприяє також безвідповідальність політиків, що відбивається у відсутності результатів висловлених декларативних заяв і обіцянок як у соціальній, так й у правоохоронній сферах. Прикладом є виконання лише третини заходів Коаліційної угоди під назвою «Європейська Україна», що покладена в основу Стратегії сталого розвитку «Україна–2020»⁵.

Службовим зловживанням та укоріненню корупційних ризиків у діяльності органів державної влади сприяє неефективна реалізація положень Закону України «Про очищення влади» від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII. На це вказує той факт, що при владі, хоча й на інших посадах, залишилися предста-

---

³ За 10 лет из Украины нелегально вывели более 116 миллиардов долларов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://dengiua.com/za-10-let-iz-ukrainy-nelegalno-vyveli-bolee-116-milliardov-dollarov/>. – Загл. с экрана.

⁴ Тут і нижче результати експертного опитування 327 працівників органів прокуратури і 46 співробітників СБУ в Харківській, Полтавській, Київській областях щодо криміногенних чинників злочинів, передбачених ст. 368 КК України.

⁵ Виговська Л. Незадовільно. Коаліціанти за рік виконали обіцянки на третину. Інфографіка / Л. Виговська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/publications/nezadovilno---nv-pidbilo-riczni-dosjagnennja-vladi-u-vikonanni-zavdan-koalitsijnoji-ugodi-ifografika-81315.html>. – Заголовок з екрану.

вники і навіть соратники колишнього Президента України В. Януковича та голови Уряду, очолюваного М. Азаровим.

Суттєвою перепоною на шляху обмеження поширеності злочинів, передбачених ст. 368 КК України, на елітарному рівні є відсутність відповідної політичної волі. Це проявляється у: продовженні реалізації корупційних схем незаконного збагачення й розкрадання бюджетних коштів; відсутність службових осіб, які обіймають посади I і II групи державної служби та які реально притягнуті до кримінальної відповідальності за ст. 368 КК України; свідоме гальмування процесу створення та термінової організації діяльності спеціальних суб'єктів запобігання злочинам корупційної спрямованості (Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції, Державне бюро розслідувань); блокування парламентом запровадження системи електронного декларування й створення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Криміногенним чинником, що сприяє подальшому поширенню в нашій державі прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, є недостатній контроль державних фінансових органів за законним і цільовим характером здійснення видатків Державного бюджету України. Це стосується, в першу чергу, таких органів, як: Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба України, Державна аудиторська служба України, Рахункова палата України. За даними Державної аудиторської служби України, впродовж 2012–2014 рр. сума виявлених утрат фінансових і матеріальних ресурсів, чому, зокрема, посприяла й корупція, зросла удвічі: з 3,7 млрд. грн. у 2012 р. проти 7,6 млрд. грн. у 2014 р.⁶

До зазначеного рівня корупційних практик відноситься й недосконалість тендерного законодавства та процесу організації державних закупівель,

---

⁶ Звіт про результати роботи Державної фінансової інспекції України та її територіальних органів за 2014 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/115346>. – Заголовок з екрану.

оскільки для щорічного освоєння на тендерах понад 300 млрд. грн. необхідні політичні рішення конкретних службових осіб – керівників органів державної влади. За даними СБУ, втрати від корупційних оборудок під час проведення процедур державних закупівель становлять 10–15 % видаткової частини Державного бюджету України, що складає від 35 до 52,5 млрд. грн.⁷ На нашу думку, подальшому поширенню зловживань при здійсненні тендерних закупівель сприяє: закритість відомостей про умови їх проведення; недосконалість законодавства у цій сфері; недопущення в деяких випадках громадськості до відповідної документації, а також самого тендерного процесу; обмеженість застосування електронної системи публічних закупівель «ProZorro», на що вказує неефективність реалізації Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 р. № 922-VIII, та ін.

Умовою існування неузгодженості як антикорупційного, так і законодавства України у сфері тендерів, державного управління, фінансового контролю тощо, є відсутність Закону України «Про кримінологічну експертизу проектів нормативно-правових актів» (проект закону від 29 липня 2004 р. № 6020). У зв'язку із цим є усі підстави визнати, що певні політичні сили затягують процес прийняття вказаного нормативно-правового акту. Це може робитися з метою внесення до проектів законів неоднозначних норм, що забезпечуватиме легальність реалізації корупційних технологій збагачення.

Детермінантою, що зумовлює розглядувані злочини, є відсутність дієвого механізму повернення матеріальних активів, отриманих в якості неправомірних вигод та які знаходяться за кордоном. На теперішній час слід визнати безсилість держави у можливості конфіскації корупційних доходів. Певні кроки у цьому напрямі тільки-но запроваджуються. Йдеться про прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших зло-

---

⁷ Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1699–VII // Відом. Верхов. Ради України. – 2014. – № 46. – Ст. 2047.

чинів» від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII⁸. Але фактично цей нормативно-правовий акт уводиться в дію з 11 травня 2016 р.

При розгляді криміногенних чинників злочинів, передбачених ст. 368 КК України, слід урахувати й зовнішні обставини, що залежать від політичної волі інших країн світу. Зокрема, серйозні дорікання західних партнерів нашої державі у корумпованості керівництва України з'явилися лише після його очевидної відмови у листопаді 2013 р. від європейського вектору розвитку України та намагання останньої вступити до Митного союзу. Вочевидь, відповідні органи в США та країнах-членах ЄС відслідковували рахунки й активи українських політиків з явно корупційним походженням⁹. Тому можна припустити, що ситуація із високим рівнем корупції в Україні та особливою корумпованістю вищих ешелонів державної влади заохочується західними країнами світу, оскільки лише в такій ситуації є можливим, по-перше, шантажувати українських політиків, від яких залежить прийняття важливих політичних рішень, а, по-друге, керувати зовнішньою політикою України та підкоряти її економічну незалежність шляхом систематичного виділення валютних позик із боку МВФ, «посадивши», таким чином, Україну на грошову «голку».

Криміногенні чинники адміністративного (бюрократичного) рівня. Необхідно зазначити, що є очевидним прямо пропорційний зв'язок кількості державних службовців в Україні з рівнем злочинів, передбачених ст. 368 КК України. У зв'язку із цим деякими науковцями непомірне зростання бюрократичного апарату чиновників називається однією із важливих детермінант поширення корупції¹⁰. Тому, скоротивши чисельність службових осіб, які

---

⁸ Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10 листопада 2015 р. № 772-VIII // Відом. Верхов. Ради України. – 2016. – № 1. – Ст. 2.

⁹ Харченко В. Б. «Контрольована» корупція як захід впливу на державну політику в Україні / В. Б. Харченко // Взаємодія державних органів і громадськості у запобіганні та протидії корупції : матеріали наук.-практ. семінару (м. Харків, 24 квіт. 2014 р.) / НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса ; редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х. : НДІ вивч. проб. злочинності ім. акад. В. В. Сташиса, 2014. – С. 29–34.

¹⁰ Настюк В. Я. Сутність і причини корупційних проявів в Україні / В. Я. Настюк, В. В. Белєвцева // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол. : В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – С. 182–191.

працюють в органах державної влади і місцевого самоврядування середнього рівня, можна істотно зменшити видатки Державного бюджету України. До того ж це дозволить зменшити криміногенний тиск злочинної діяльності корупціонерів так званого престижного типу на поширення ядра корупції – прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди.

Істотний негативний вплив на поширення злочинів корупційної спрямованості мають нормативно-правові криміногенні чинники. На них вказали під час проведення експертного опитування 41,3 % співробітників СБУ та 16,8 % працівників органів прокуратури. Це пов'язується із тим, що саме норми відповідних законів визначають правовий статус суб'єктів у сфері запобігання корупції; впливають на кваліфікацію корупційних злочинів, включаючи ті, що передбачені ст. 368 КК України; регулюють відносини учасників кримінального процесу за злочинами означеної категорії тощо.

Так, при зверненні до прокуратури Харківської області нею надано аналітичні матеріали, в яких визначено найбільш вагомі недоліки чинного антикорупційного законодавства України. Низка зауважень стосується Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII: а) органи СБУ не визначено як спеціально уповноваженим суб'єктом у сфері протидії корупції; б) поняття «корупційне правопорушення» та «адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією», не визначено у ст. 1 указанного Закону як умисні діяння¹¹.

Результати окремих резонансних кримінальних корупційних проваджень про одержання службовими особами, які відносяться до II і III групи державної служби, неправомірних вигод показують, що деякими з них вдається уникати кримінальної відповідальності, в тому числі, через своєрідну м'якість кримінального процесуального законодавства. Воно дає можливість судам обирати таким службовим особам запобіжний захід у виді особистої поруки, застави чи домашнього арешту. Іноді це дозволяє корупціонерам

---

¹¹ Лист прокуратури Харківської області від 23 червня 2015 р. № 21/2-592вих.15.

престижного типу навіть покидати країну та переховуватися від правосуддя. Тому можна визнати обґрунтованими пропозиції Президента України про скасування застави у корупційних провадженнях¹².

Достатньо кваліфіковано оцінку правовим «хитрощам» українського законодавця з метою уникнення реальної протидії корупції надано М. І. Хавронюком. Учений зазначає, що за останні роки відбувся парадокс у сфері нормативного забезпечення антикорупційної діяльності. Він полягає у появі нової юридичної формули «закон набирає чинності з дня ... та вводиться в дію з...». Це дозволило фактично безвідповідально залишити на півроку державу без відповідного антикорупційного закону. Так, із 1 січня 2011 р. утратив чинність Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 5 жовтня 1995 р. № 356/95-ВР, а тоді новий, але такий, що вже втратив чинність, Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 11 липня 2009 р. № 1506-VI набрав чинності лише з 1 липня 2011 р.¹³ При цьому жодних розслідувань у парламенті з указаної події не відбулося. Правову і моральну оцінку таким діям було надано лише з боку наукової громади.

У структурі криміногенних чинників розглядуваного рівня корупційних злочинів особливе місце посідають детермінанти організаційно-управлінського характеру через їх негативний вплив та поширеність явища. Здебільшого вони стосуються неефективної роботи спеціальних суб'єктів у сфері запобігання злочинам, передбаченим ст. 368 КК України. На деякі з указаних негативних обставин у роботі правоохоронних органів вказали й респонденти, що брали участь в анонімному експертному опитуванні. Зокрема, 17,4 % працівників СБУ й 14,7 % співробітників органів прокуратури виділили складність виявлення досліджуваних корупційних злочинів, збору та процесуального оформлення доказів; 6,5 % і 11,9 % опитаних відповідно за-

---

¹² Порошенко закликав Раду скасувати заставу в корупційних справах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/ukraine/politics/poroshenko-zaklikav-radu-skasuvati-zastavu-v-koruptsijnih-spravah-68738.html>. – Заголовок з екрану.

¹³ Хавронюк М. Боротьбу з корупцією скасовано (на півроку) / М. Хавронюк // Юрид. вісн. України. – 2014. – № 45. – С. 13.

значили неефективну роботу правоохоронних органів; 4,3 % й 9,2 % респондентів відповідно наполягли на недостатній взаємодії СБУ, прокуратури та інших правоохоронних органів у виявленні та розслідуванні злочинів корупційної спрямованості.

Крім цього, 26,1 % опитаних працівників СБУ та 16,2 % співробітників органів прокуратури підкреслили, що криміногенним чинником, зумовлюючим прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди, є корупція в самій системі судових і правоохоронних органів. У літературі зазначається, що існує дві основні групи чинників, детермінуючих корупційну практику в кримінальному судочинстві. До першої належать суб'єктивні чинники: рівень професійної культури загалом та правової, зокрема, правосвідомість основних носіїв владних повноважень у кримінальному провадженні – слідчого, прокурора, судді, слідчого судді, співробітників оперативних підрозділів. До другої групи входять об'єктивні чинники: недосконалість законодавства, що регламентує кримінальне провадження¹⁴. Тобто на теперішній час склалася ситуація, коли корупція в певних органах посилює поширення цього негативного явища за всією вертикаллю державного управління.

Окрім цього, до організаційно-управлінських чинників відносяться й ті, що пов'язані із протидією розслідуванню подібних корупційних злочинів¹⁵. Це є поширеним у практиці органів кримінальної юстиції. До речі, подібні приклади зустрічалися й під час вивчення кримінальних проваджень (резонансне кримінальне провадження за обвинуваченням колишнього голови Городнянської районної державної адміністрації Чернігівської області в одержанні неправомірної вигоди у розмірі 8 тис. дол. США, який фактично уникнув

---

¹⁴ Шило О. Г. Корупційні ризики чинного кримінального процесуального законодавства України: окремі питання / О. Г. Шило, Н. В. Глинська, Л. М. Москвич // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2014. – Вип. 27. – С. 202–220.

¹⁵ Шепітько В. Ю. Розслідування злочинів корупційної спрямованості : наук.-практ. посіб. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель. – Х. : Харків юрид., 2013. – С. 74, 75.

покарання через «втрату» державним обвинувачем деяких процесуальних документів¹⁶). І таких прикладів сотні.

Одним із криміногенних чинників, зумовлюючих вчинення досліджуваних корупційних злочинів на адміністративному (бюрократичному) рівні корупційних практик, є нечіткий поділ повноважень деяких органів кримінальної юстиції у сфері запобігання злочинам, передбаченим ст. 368 КК України. Це призводить до дублювання їх функцій та заважає організації системності у правоохоронній діяльності. Окрім цього, нечіткий розподіл функцій деяких правоохоронних органів щодо протидії корупційним злочинам створює міжвідомчу конкуренцію з виявлення подібних кримінальних правопорушень. Це можна пояснити зацікавленістю органів кримінального переслідування у штучному завищенні результатів своєї діяльності, оскільки в основі оцінки їх роботи закладений застарілий радянський кількісний підхід (кількість виявлених корупційних злочинів; чисельність викритих корупціонерів; кількість матеріалів, переданих до суду).

Вибіркова юстиція та правосуддя в Україні призводять до поширення у службових осіб, які працюють в органах державної влади обласного рівня, стереотипу безкарності. На цей криміногенний чинник указало під час вказаного вище опитування 10,7 % працівників органів прокуратури й 8,7 % співробітників СБУ.

Одним із прорахунків державної антикорупційної політики є відсутність галузевих методик оцінки корупційних ризиків (наприклад, у медичній, освітянській, правоохоронній, енергетичній, адміністративній, податковій, митній, судовій та інших сферах)¹⁷. Причому необхідно погодитись із тезою про те, що основою галузевої методики має бути ідентифікація трьох типів корупційних ризиків: 1) стандартні ризики корупціогенності нормативно-правової бази; 2) специфічні ризики, зумовлені предметом правового регу-

---

¹⁶ Кримінальне провадження № 11-кп/795/414/2013 Апеляційного суду Чернігівської області.

¹⁷ Голіна В. В. Запобігання корупції з використанням регіонального досвіду її дослідження / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний // Право України. – 2015. – № 12. – С.22–29.

лювання; 3) ризики адміністрування й організації поточної діяльності¹⁸. Видається, що лише за такого підходу діяльність відповідних суб'єктів буде ефективною, що забезпечуватиме економію часу та бюджетних коштів.

Умовою подальшого вкорінення корупційних практик у діяльності органів державної влади обласного рівня слід визнати відсутність належного громадського контролю. В Україні наразі немає чітко організованої роботи незалежних громадських наглядових рад, що функціонують у складі центральних органів виконавчої влади, в тому числі на обласному рівні. Громадськість фактично усунута від реального контролю прийняття важливих управлінських рішень.

Криміногенні чинники низового (побутового) рівня корупційних практик мають передусім соціально-економічний характер. Вони проявляються через зубожіння населення, включаючи службових осіб нижніх ланок державного управління; незадовільне грошове, матеріальне і соціальне забезпечення службових осіб, які обіймають посади IV і V групи державної служби. Вказані детермінанти виділили 80,4 % опитаних співробітників СБУ та 73,4 % працівників органів прокуратури.

Є очевидним, що переважна більшість службових осіб, які працюють в різних органах державної влади і місцевого самоврядування, отримуючи заробітну плату трохи більше її мінімального рівня (з 1 січня 2016 р. – 1378 грн.), не можуть розраховувати на задоволення соціальних потреб, особливо в умовах значної інфляції та девальвації національної валюти, що спостерігаються протягом 2014–2016 рр. Тобто фактично сотні тисяч державних службовців в Україні, працюючих в органах державної влади районного рівня, «вимушені» одержувати неправомірні вигоди від громадян із метою задоволення вітальних потреб.

---

¹⁸ Борисов В. И. Анализ и характеристика методик определения коррупционных рисков и возможность их использования в противодействии коррупции в органах государственной налоговой службы / В. И. Борисов, В. Я. Настюк, А. В. Сердюк // Преодоление коррупции – главное условие утверждения правового государства : межведом. науч. сб. / гл. ред. А. И. Комарова. – М. : Изд. Дом «Ра», 2009. – Т. 1. – С. 172–180.

За офіційною інформацією Державної служби статистики України, чисельність населення країни із доходами, нижчими прожиткового мінімуму (у відсотках до загальної чисельності населення), протягом 2011–2014 рр. збільшилась із 7,8 % у 2011 р. до 8,6 % у 2014 р. Середньомісячний рівень заробітної плати в Україні за різними видами економічної діяльності у січні-листопаді 2015 р. становив 4,1 тис. грн. Причому ця сума вказана без відповідних загальнообов'язкових відрахувань. Наприклад, у медичній сфері, як одній із найбільш корупціогенних, середньомісячний рівень заробітної плати працівників за означений період часу становив ще менше – 2,7 тис. грн.¹⁹

Нами поділяється думка деяких науковців про те, що криміногенним соціально-психологічним чинником, зумовлюючим поширення корупції у роботі органів державної влади й місцевого самоврядування, в першу чергу, нижнього рівня, є своєрідна ментальність українців та національні традиції. В основі багатьох корупційних діянь знаходяться вікові традиції «взаємодії» членів суспільства за принципом «послуга за послугу»²⁰. Такі особливості у сфері суспільних взаємовідносин цілком пояснюють толерантне ставлення громадян до корупційних практик та недостатній рівень їх сприйняття. На цей чинник вказали під час експертного опитування третина (29,1 %) працівників органів прокуратури й чверть (26,1 %) співробітників СБУ.

Результати експертного опитування вказали ще на один криміногенний чинник розглядуваних корупційних злочинів – провокування службових осіб з боку вигододавців, які погоджуються на передачу неправомірної вигоди. Такої думки дотримується 5,8 % працівників органів прокуратури й 4,3 % співробітників СБУ. В умовах зубожіння більшості українців, у тому числі службових осіб нижніх ланок державного управління, а також укоріненої століттями масової свідомості про схвальність у цілому корупційних прак-

---

¹⁹ Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Заголовок з екрану.

²⁰ Мельник М. І. Хабарництво: загальна характеристика, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства / М. І. Мельник. – К. : Парлам. вид-во, 2000. – С. 34.

тик, в останніх відсутні будь-які матеріальні чи моральні бар'єри на одержання неправомірної вигоди навіть у кілька десятків чи сотень гривень.

Негативною обставиною, що зумовлює поширення досліджуваних корупційних злочинів на низовому рівні корупційних практик, є застарілість системи надання адміністративних послуг. Наразі є високий відсоток звернень громадян до органів державної влади чи місцевого самоврядування районного значення, які передбачають безпосереднє спілкування із відповідною службовою особою. А це є потенційною умовою для корупційних відносин. Тому необхідно запроваджувати інноваційні підходи у наданні адміністративних послуг населенню, а також застосовувати так зване електронне урядування. Його повноцінному запровадженню в Україні заважає не лише обмеженість бюджетних коштів. Має також місце небажання самих урядовців і державних службовців нижніх ланок управління впроваджувати таку електронну систему, оскільки вона значно мінімізуватиме корупційні ризики та, відповідно, скорочуватиме їх незаконні доходи від одержання неправомірних вигод за надання громадянам адміністративних послуг.

Висновки. Розгляд детермінантів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою на виділених вище рівнях корупційних практик є теоретичною підвалиною для розробки низки стратегій загальносоціальної й спеціально-кримінологічної спрямованості щодо запобігання подібним злочинам.

Григорьев Р. Г. Детерминация принятия предложения, обещания или получения неправомерной выгоды должностным лицом

В статье на основании результатов проведенного эмпирического и теоретического исследования выделяется ряд криминогенных факторов, обуславливающих распространение преступлений, предусмотренных ст. 368 УК Украины.

Ключевые слова: коррупция, принятие предложения, обещания или получение неправомерной выгоды должностным лицом, детерминация, причины и условия.

Grigoriev R. G. Determination of accepting of an offer, promise or receipt of illegal benefit an the official person

In the article on the basis of the results of empirical and theoretical research identifies a number of criminogenic factors that contribute to the spread of crimes envisaged Art. 368 Criminal Code of Ukraine.

Key words: *corruption, accepting of an offer, promise or receipt of illegal benefit an the official person, determination, causes and conditions.*